

**ГЕНЕРАЛЬНА ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ**

ТЕРЕЩУК Галина Андріївна

УДК 347.12

**ПРЕДСТАВНИЦТВО ПРОКУРАТУРОЮ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ
В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано _____ (назва установи) _____

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
ПРИТИКА Юрій Дмитрович,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, професор кафедри правосуддя

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ПРИЗВИЩЕ Ім'я, по-батькові,
Назва установи, посада;

кандидат юридичних наук, доцент
ПРИЗВИЩЕ Ім'я, по-батькові,
Назва установи, посада;

Захист відбудеться «__» _____ 2015 року о __:__ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д __. __. __ у Національній академії прокуратури України за адресою: 04050, м. Київ, вул. Мельникова, 81-б.

З дисертацією можна ознайомитися у Національній академії прокуратури України за адресою: 04050, м. Київ, вул. Мельникова, 81-б.

Автореферат розісланий «__» _____ 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради _____

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах євроінтеграційних процесів в Україні, важливим є визначення місця та ролі прокуратури України серед органів державної влади, визначення її основних функцій, завдань та мети їх реалізації. Саме цим і обумовлена необхідність проведення наукових досліджень у сфері її організації та функціонування, визначення місця прокуратури в державному механізмі, її функцій та повноважень, перспектив вдосконалення законодавства про прокуратуру. Однією із конституційних функцій прокуратури є представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом (ст. 121 Конституції України). Її реалізація є запорукою існування ефективного та дієвого механізму здійснення та захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина. У зв'язку зі здійсненням прокурором представницьких функцій в суді виникає не лише ціла низка теоретичних проблем, які залишаються не вирішеними в юридичній науці, але й ряд питань щодо практики застосування чинного законодавства у цій сфері. Особливо гостро це питання стосується інтересів дітей, які в силу відсутності повної дієздатності не можуть самостійно здійснювати та захищати свої права та охоронювані законом інтереси. Більше того, Україна, визначивши пріоритети захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не у повній мірі на законодавчому рівні вирішила це питання. А відтак, прокурор може реалізовувати це завдання, в тому числі і на рівні інституту представництва інтересів дітей в суді.

Значної уваги питанням представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді приділяли у своїх працях: М.М. Бородіна, С.В. Васильєва, К.І. Годуєвої, Ю.М. Грошевого, К.В. Гусарова, В.В. Долежана, В.В. Комарова, М.В. Косюти, Д.Д. Луспеника, І.Є. Марочкіна, О.Р. Михайленко, В.Т. Нора, Г.В. Попова, М.В. Руденка, В.Й. Сапункова, О.Р. Севру, Є.А. Суботіна, В.І. Тертишнікова, Д.М. Чечота, М.Й. Штефана тощо. Проте, питанням представництва прокуратурою інтересів дітей в юридичній науці до цього часу не приділялось особливої уваги, що зумовлює необхідність у комплексному науковому дослідженні окресленої проблематики на рівні дисертаційного дослідження в рамках спеціальності 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура.

Враховуючи зазначене вище, обрана тема дослідження є актуальною як з точки зору наукового вдосконалення доктринальних положень, так і з точки вироблення рекомендацій до вдосконалення чинного законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в контексті реалізації Плану заходів із виконання обов'язків і зобов'язань, що впливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 12 січня 2011 року № 24/2011, та узгоджується з Пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2011-2015 роки, затвердженими постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 року

№ 14-10.

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є виявлення, постановка та розв'язання теоретико-прикладних проблем представництва прокуратурою інтересів дитини в цивільному судочинстві, визначення шляхів удосконалення та підвищення ефективності представництва прокурором інтересів дітей та внесення науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення чинного законодавства, відомих нормативно-правових актів та практики їх застосування. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність таких задач:

- дослідити виникнення та розвиток інституту представництва прокуратурою інтересів дітей в юридичній науці та законодавстві;
- визначити поняття та з'ясувати сутність представництва прокуратурою інтересів дітей в суді;
- охарактеризувати правовий статус прокурора як представника інтересів дітей в суді;
- сформулювати підстави представництва прокуратурою інтересів дітей в суді;
- дослідити форми представництва прокуратурою інтересів дітей в суді;
- визначити перспективи розвитку інституту представництва прокуратурою інтересів дітей в Україні.
- розробити конкретні пропозиції та рекомендації з питань удосконалення юридичної науки, чинного законодавства та практики його застосування.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають при здійсненні прокурором представництва інтересів дітей суді.

Предметом дослідження є представництво прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в процесі роботи над дисертацією використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. В розділі 1, при написанні підрозділу 1.1., використання історико-правового методу дослідження дозволило визначити основні етапи становлення і розвитку представництва прокуратурою інтересів дітей. Порівняльно-правовий (компаративістський) метод застосовувався при аналізі вітчизняного та зарубіжного законодавства, наукової літератури та сприяв виявленню аналогічних правових конструкцій інституту представництва прокурором інтересів дітей в цивільному судочинстві інших країн. В підрозділах 1.2., 2.1., 2.2., методи індукції та дедукції дозволили виокремити загальні та відмінні ознаки (елементи), притаманні окремим особливостям представництва. Системний метод надав можливість дослідити систему представництва прокуратурою інтересів дітей. За допомогою догматичного методу проаналізовано зміст норм чинного вітчизняного та зарубіжного законодавств, виявлено їх колізії і прогалини. При написанні розділу 3, теоретико-прогностичний метод дав можливість запропонувати перспективну модель досліджуваного інституту. В підрозділі 3.1., формально-логічний метод використано як універсальний спосіб

аргументації наукових висновків та пропозицій з удосконалення законодавства.

Нормативно-правову основу дослідження становлять Конституція та закони України, міжнародні нормативно-правові акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, рішення Конституційного Суду України, накази Генерального прокурора України, акти цивільного законодавства України та зарубіжних держав, що стосуються правовідносин, які виникають при здійсненні прокурором представництва інтересів дітей в суді. **Емпіричну основу дослідження** становлять статистичні та аналітичні матеріали, узагальнення практики здійснення представництва прокуратурою інтересів дітей, відповідні рішення і ухвали, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших досліджень в якому вперше здійснено комплексну всебічну розробку інституту представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві та визначено перспективи його розвитку в Україні. Автором сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, нових у концептуальному плані і важливих для юридичної практики. Зокрема,

вперше:

- сформульовано поняття представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві, під яким слід розуміти діяльність прокурора, зумовлена сукупністю загальних та спеціальних його прав та обов'язків, визначених законом, які визначають міру його належної, можливої та обов'язкової поведінки під час здійснення представництва інтересів дітей в цивільному судочинстві, що спрямована на захист законних інтересів дітей та реалізація якої повинна гарантувати неухильне дотримання прав дітей як суб'єктів цивільних правовідносин;

- доведено необхідність визначення прокурора, як повноправного суб'єкта системи ювенальної юстиції при здійсненні ним представництва інтересів дітей в цивільному судочинстві, а саме при створенні та функціонуванні системи ювенальної юстиції в Україні, яка є необхідним елементом української правової дійсності в силу міжнародних зобов'язань України та бажанням стати повноцінним членом Європейського Союзу та Європейського правового простору;

- доведено необхідність обов'язкової участі прокурора у розгляді справ про скасування усиновлення або визнання усиновлення недійсним про позбавлення батьківських прав, про відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав, про визнання шлюбу недійсним, якщо захисту потребують права та інтереси дитини;

удосконалено:

- вчення про статус прокурора як представника інтересів дітей в суді: по-перше, представництво прокурором інтересів дітей в цивільному судочинстві можливе у будь-якій справі й на всіх стадіях, починаючи з її порушення, тобто у випадках, визначених законом; по-друге, представник у справі діє в межах наданих йому повноважень; по-третє, прокурор здійснює

представництво інтересів дітей в цивільному судочинстві від свого імені, тому жодних доручень на ведення справи йому не потрібно; по-четверте, прокурор зобов'язаний представляти інтереси дітей в цивільному судочинстві лише за наявності підстав, зазначених у законі, а саме якщо законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси дитини, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. Особливість прокурора як представника дитини в цивільному судочинстві полягає не в праві, а в обов'язку представництва;

– пропозиції щодо основних напрямів діяльності прокурора при здійсненні представництва інтересів дітей: захист порушених, невизнаних чи оспорених прав, свобод та інтересів дітей, що закріплені в Конституції України, міжнародних договорах, конвенціях і деклараціях, які ратифіковані у встановленому порядку та законах України, які неспроможні з будь-яких обставин самостійно його здійснити або реалізувати свої повноваження під час судового розгляду; сприяння судовим органам у здійсненні належного захисту прав дітей шляхом ухвалення законних та обґрунтованих рішень; своєчасне вжиття заходів прокурорського реагування у разі виявлення порушень прав, свобод та інтересів дітей;

дістали подальший розвиток:

– підходи щодо віднесення прокурора при здійсненні функції представництва інтересів дітей в цивільному судочинстві до суб'єктів, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб;

– положення щодо необхідності законодавчого закріплення дефініції поняття «неспроможність самостійно захищати свої права» та критеріїв її визначення для того, щоб на практиці певним чином уникати суперечок з цього приводу при здійсненні представництва прокурором інтересів дітей в цивільному судочинстві;

– форми представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві до яких слід відносити: досудове врегулювання спору, звернення до суду з позовом про захист порушених, невизнаних чи оспорених прав, свобод та інтересів дітей; участь у розгляді справ судами (як у випадку безпосереднього звернення прокурора з позовом, так і вступ у справу за власною ініціативою чи залучення його до справи за ініціативою суду); ініціювання та участь у перегляді незаконних судових рішень, що стосуються інтересів дітей; захист прав дітей під час виконання судових рішень.

Практичне значення одержаних результатів, полягає в тому, що положення та висновки дослідження впроваджено і може бути використано: у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження теоретичних і практичних проблем діяльності прокурора при здійсненні представництва інтересів дітей в цивільному судочинстві, у навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Прокуратура України», «Цивільне процесуальне право України», «Сімейне право» та «Судові та правоохоронні органи» (акти про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету та юридичного факультету Хмельницького

університету управління та права додаються), правотворчості – для вдосконалення нормативно-правового регулювання в сфері представництва прокуратурою інтересів дітей в суді (довідка народного депутата України І.М. Єремеева про впровадження результатів дисертаційного дослідження).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, усі положення і висновки якого розроблені автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Одержані здобувачем у процесі дослідження висновки, узагальнення і пропозиції оприлюднені на 6 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах: VIII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання реформування правової системи України» (м.Луцьк, 17-19 червня 2011 р.); Науково-практична конференція «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 6-7 квітня 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства» (м. Харків, 12-13 квітня 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція студентів та аспірантів «Молода наука Волині: пріоритетти та перспективи досліджень» (м. Луцьк, 14-15 травня 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (м.Одеса, 19-20 жовтня 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Головні напрями систематизації та вдосконалення законодавства України» (м. Київ, 20-21 жовтня 2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (м.Дніпропетровськ, 31 серпня 2013 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки, рекомендації і пропозиції, сформульовані у дисертації, знайшли відображення у 12 наукових публікаціях, 6 з яких містяться у фахових наукових виданнях України, 1 – у закордонному виданні, 6 тез та виступів на науково-практичних конференціях.

Структура роботи визначена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел **Загальний обсяг** роботи складає 198 сторінок. Кількість використаних джерел – 271 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок із науковими програмами, планами й темами, мета і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, апробація результатів дисертації, публікації.

Розділ 1. «Організаційно-правові засади представництва прокуратурою інтересів дітей в суді» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «*Виникнення та розвиток інституту представництва прокуратурою інтересів дітей в юридичній науці та законодавстві*»

наголошується на тому, що виникнення інституту представництва прокуратурою інтересів дітей починається з набуття чинності Цивільним процесуальним кодексом УСРР (з 1 жовтня 1924 року), що був прийнятий 30 липня, в якому прокурор отримує значні повноваження в цивільному процесі.

Розглянуто особливості норм Цивільного процесуального кодексу України (в редакції від 18 липня 1963 року), який відводив прокурору значну роль у судовому процесі (статті 118-120). Прокурор мав право: звертатися з позовом; вступати в будь-яку цивільну справу незалежно від стадії процесу й давати висновки; витребувати справу із суду й опротестовувати в касаційному порядку або в порядку нагляду судові рішення, ухвали, постанови; подавати суду заяви про перегляд за нововиявленими обставинами рішень, ухвал та постанов; здійснювати нагляд за законністю виконання судових рішень.

Проведено аналітичний огляд пострадянського періоду розвитку інституту прокуратури в Україні: прийняття Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України (24 серпня 1991 р.), Закону України «Про прокуратуру України» (5 листопада 1991 р), особливості судово-правової реформи 90-х років в Україні та прийняття Конституції України 1996 року тощо.

21 червня 2001 р. Верховною Радою України в результаті так званої малої судової реформи були прийняті закони, які внесли зміни й доповнення до Закону України «Про судоустрій», у Цивільний процесуальний кодекс, Кримінально-процесуальний кодекс та інші нормативні акти. Зокрема, у ЦПК були внесені суттєві зміни, які викликали необхідність зміни базової ст. 98 ЦПК, а також виключення з ЦПК гл. 13 «Повноваження прокурора в процесі». Зміни щодо статусу осіб, які беруть участь у справі, призвели до зміни редакції гл. 14 ЦПК «Участь у процесі прокурора, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та осіб, яким за законом надано право захищати права і свободи інших осіб». Стаття 121 ЦПК детально визначала завдання та форми участі даної групи суб'єктів цивільного процесу й, по суті, виходила з єдності завдань і форм такої участі.

Першою вагомою новелою в досліджуваному питанні стало закріплення інституту представництва прокурора в Цивільному процесуальному кодексі України від 18 березня 2004 р. Новим витком в історії представництва прокуратурою інтересів дітей в суді стало прийняття нового Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року, так ст. 23 встановлено, що представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом. Здійснено аналіз ряду підзаконних актів, в т.ч. наказів Генерального прокурора.

При вирішенні питання про майбутнє прокурора як представника інтересів дітей необхідно враховувати особливості сучасних правових реалій в Україні й багаторічну зарубіжну прокурорську практику з метою створення

нормативно-правової бази, яка по всіх критеріях буде відповідати стандартам Європейського Союзу.

У підрозділі 1.2. «Поняття та сутність представництва прокуратурою інтересів дітей в суді» наголошується на з'ясуванні правової природи «представництва» саме в аспекті прокурорської діяльності. Проведено історичний аналіз позицій вчених щодо визначення поняття «процесуального представництва» починаючи з моменту його появи – з середини XIX століття.

Проаналізувавши ряд наукових підходів та законодавчих визначень поняття представництва, зроблено висновок, що представництво прокурором інтересів дитини це правовідношення, в якому прокурор зобов'язаний вчинити процесуальні та інші дії, спрямовані на захист прав та законних інтересів дитини

Розкрито дискусійні питання як про належність прокурора при здійсненні ним функції захисту прав та інтересів держави й громадянина в суді до категорії судових представників, так і самого інституту судового представництва. Підтримано позиції окремих вчених та розвинуто ідею про те, що представницька функція прокуратури дітей в суді безпосередньо впливає з Конституції України та повноважень наданих прокурорам Законом України «Про прокуратуру». Представництво – це не формальна присутність при розгляді судом юридичної справи, а відповідна діяльність прокурора, спрямована на сприяння реалізації правового статусу дитини.

Виділено ознаки представництва прокуратурою інтересів дітей в суді: 1) представництво в судах інтересів дітей є самостійною формою державної діяльності, здійснюваною особливим органом, який не має особистого інтересу. Воно має значення самостійної функції прокуратури; 2) прокурор не знаходиться в матеріально-правовому зв'язку з неповнолітньою особою, яку представляє; 3) прокурорське представництво в суді інтересів дітей можливо хоча і на всіх стадіях, але вступ до процесу прокурор повинен обґрунтувати нормами закону; 4) прокурор, який представляє в суді інтереси дитини, наділяється всіма процесуальними правами і обов'язками особи, яку він представляє, за винятком права укладати мирову угоду; 5) прокурор здійснює представництво інтересів в суді від свого імені, тому отримання доручень на ведення справи йому не потрібно.

Проаналізовано особливості категорії інтересу дітей. Зроблено висновок, що представництво прокурором інтересів дитини це правовідношення, в якому прокурор зобов'язаний вчинити процесуальні та інші дії, спрямовані на захист прав та законних інтересів дитини

У підрозділі 1.3. «Правовий статус прокурора як представника інтересів дітей в суді» розглядається можливість здійснення прокурором відповідних процесуальних дій від імені й в інтересах особи, що представляється як законного представника.

Досліджено окремі особливості повноважень участі та ініціювання розгляду судами справ з тим, щоб захистити у такий спосіб права, свободи та законні інтереси тих, хто не спроможні самостійно захистити свої порушені

чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист.

Проаналізовано статус прокурора як особи, яка бере участь у справі. Встановлено, що прокурор приймає участь в судочинстві, представляючи в ньому інтереси громадянина, тобто – інших осіб, а отже його не можна відносити до групи осіб, які мають особистий (суб'єктивний) інтерес у вирішенні справи.

Доведено, що представництво прокурора в процесі можливе у будь-якій справі й на всіх стадіях, починаючи з її порушення, тобто у випадках, визначених законом. Прокурор здійснює представництво інтересів дітей в суді від свого імені, тому жодних доручень на ведення справи йому не потрібно. При цьому представництво в суді має певне коло суб'єктів, яке обмежується лише особами, які беруть участь у процесі з метою захисту своїх суб'єктивних прав та інтересів, охоронюваних законом.

Сформульовано поняття правового статусу прокурора як представника інтересів дітей в суді як встановлену законом сукупність загальних та спеціальних прав та обов'язків, визначених законом, які зумовлюють міру його належної, можливої та обов'язкової поведінки під час здійснення представництва дітей в суді

Розділ 2. «Підстави та форми представництва прокуратурою інтересів дітей в суді» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Підстави представництва прокуратурою інтересів дітей в суді» на основі досягнень вітчизняної науки, з урахуванням чинного законодавства України та практики його застосування визначено правові підстави представництва прокуратурою інтересів дітей в суді та сформульовано власне бачення вирішення цієї проблеми.

Встановлено, що підставою представництва у суді інтересів дітей є їх відповідний юридичний стан - недосягнення повноліття, та додаткова умова - законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. При цьому під «неналежним захистом» варто також розуміти і поведінку представників, яка суперечить дійсним інтересам дитини. Нормативно-правовими підставами представництва прокуратурою інтересів дітей в суді є ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», ст. 45 ЦПК України та окремі нормативно-правові акти, зокрема: закони України, спрямовані на охорону дитячих прав та відомчі акти Генерального прокурора України.

Досліджуючи ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» (де підставою представництва у суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) є його неспроможність через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати

процесуальні повноваження, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист), наголошується, що хоча законодавчо закріплено загальне положення про те, що підставою представництва у суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) є його неспроможність через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження, але, доречно було у вищезазначеній статті Закону повернутись до положення аналогічного характеру попереднього закону, щодо можливості представництва осіб, які неспроможні самостійно захищати свої порушені чи оспорювані права, а також реалізовувати процесуальні повноваження в силу похилого віку та/або фізичного чи матеріального стану (не лише в порядку ч.3 ст.128 КПК України, а і в порядку цивільного судочинства). Таким чином захист прав дітей буде більш ефективним, оскільки прокуратура зможе захищати не лише права дітей, але і їх представників, які в силу хвороби, віку чи матеріального стану не в змозі захищати ці права самостійно.

У підрозділі 2.2. «*Форми представництва прокуратурою інтересів дітей в суді*» досліджуються наукові підходи щодо значення, змісту та юридичної класифікації форм представництва.

Виділено наступні форми представництва прокуратурою інтересів дітей у суді: досудове провадження (збір матеріалів, направлення заяв в суд); звернення до суду з позовом про захист порушених, невизнаних чи оспорених прав, свобод та інтересів дітей; участь у розгляді справ судами (як у випадку безпосереднього звернення прокурора з позовом, так і вступ у справу за власною ініціативою чи залучення його до справи за ініціативою суду); ініціювання та участь у перегляді незаконних судових рішень, що стосуються інтересів дітей; захист прав дітей під час виконання судових рішень.

Окрему увагу приділено проблемі прогалин правового регулювання участі прокурора у розгляді справ судами, де вирішуються питання про позбавлення батьківських прав. Висловлено авторське бачення такої теоретичної та практичної проблеми як відсутність у прокурорів вищої інстанції права вносити зміни та доповнення до апеляції поданої прокурором-апелянтом.

Досліджено особливості участі прокурора у виконавчому провадженні у випадку здійснення представництва інтересів дитини в суді та відкриття виконавчого провадження на підставі виконавчого документа за його заявою.

Розділ 3. «Тенденції та перспективи розвитку інституту представництва в суді інтересів дітей, що не є громадянами України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «*Тенденції та перспективи розвитку інституту представництва в суді інтересів дітей, що не є громадянами України*» стверджується, що на сьогодні в Україні діє національний правовий режим

по відношенню до іноземців та осіб без громадянства. Вказаний принцип зафіксований у ст. 26 Конституції України відповідно до якої іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи чинними міжнародними договорами України

Попри принцип національного правового режиму іноземців в Україні і наданого ст. 410 Цивільного процесуального кодексу України іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам, іноземним державам (їх органам та посадовим особам) та міжнародним організаціям (далі – іноземним особам) права звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів наголошується на особливостях представництва в суді такої категорії дітей.

У підрозділі 3.2 *«Перспективи запровадження інституту представництва прокуратурою інтересів дітей в системі ювенальної юстиції»* наголошується, що реалізація прав та інтересів, задоволення різноманітних потреб неповнолітніх здійснюється в більшості випадків у сфері державного управління, а тому регулюється адміністративно-правовими нормами». В таких правових реаліях визначальну роль будуть відігравати органи прокуратури, адже саме вони будуть здійснювати безпосереднє представництво та захист прав та інтересів дітей в судах.

Висвітлюючи питання перспектив запровадження представництва прокуратурою інтересів дітей в суді досліджено проблему запровадження в рамках ювенальної юстиції інституту представництва дітей прокурорами в цивільному судочинстві. Аргументовано позицію, що інститут представництва дітей прокурорами в цивільному судочинстві має входити у формування майбутньої системи ювенальної юстиції.

Визначено ювенальну юстицію як комплексну систему заходів, дій державних та недержавних органів, що спрямовані на вироблення особливого виду судочинства щодо неповнолітніх та комплексу різноманітних заходів (від виховних до реабілітаційних) для належного забезпечення прав та свобод дітей. Ювенальна юстиція повинна формуватися в нашій державі не тільки на основі вироблення спеціальних процесуальних норм розгляду справ про правопорушення, які вчинили неповнолітні, а й забезпечувати належне представництво дітей органами державної влади. В першу чергу це стосується органів прокуратури, які повинні негайно виявляти порушення прав дітей, вживати відповідних заходів прокурорського реагування, особливо в справах, де діти виступають з вимогами захисту своїх прав.

ВИСНОВКИ

У дисертації вперше в українській правовій науці на основі аналізу теоретико-правових засад, іноземного досвіду, чинного законодавства України та узагальнень практики його реалізації визначено поняття та суть

представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві, охарактеризовано правовий статус прокурора як представника інтересів дітей в цивільному судочинстві, сформульовано підстави представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві, досліджено форми представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві та визначено перспективні напрями розвитку інституту представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві.

У роботі розроблено наукові висновки, пропозиції та практичні рекомендації. Основними з них є:

1. Проблема забезпечення прав дитини має глибокі історичні корені. Ставлення до дитини як до соціального суб'єкта з власними поглядами та міркуваннями сформувалося лише впродовж останніх століть.

2. Представництво прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві - це діяльність прокурора, зумовлена сукупністю загальних та спеціальних його прав та обов'язків, визначених законом, які визначають міру його належної, можливої та обов'язкової поведінки під час здійснення представництва інтересів дітей в цивільному судочинстві, що спрямована на захист законних інтересів дітей та реалізація якої повинна гарантувати неухильне дотримання прав дітей як суб'єктів цивільних правовідносин.

3. На основі аналізу правових норм можна стверджувати, що представництво прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві безпосередньо впливає з норм Конституції України, Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року та Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року. У формі судового представництва інтересів дітей з боку прокуратури надається правова допомога при здійсненні їх прав та охоронюваних законом інтересів. Представництво – це не формальна присутність при розгляді судом цивільної справи, а відповідна діяльність прокурора, спрямована на сприяння реалізації правового статусу дитини. Представництво прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві є складовою усієї державної політики, яка полягає у функціональній сукупності діяльності всіх державних органів, спрямованих на неухильне забезпечення дотримання прав дитини та на здійснення їх суб'єктивних цивільних прав.

5. З'ясовано, що важливого значення для ефективного застосування прокурором в судовому процесі з метою захисту прав, свобод та інтересів громадянина в суді має нормативно-методична й організаційна робота з цього приводу, що проводиться Генеральною прокуратурою України.

6. Проаналізувавши норми цивільного процесуального законодавства України варто відмітити, що прокурор здійснюючи функцію представництва інтересів дітей в цивільному судочинстві належить до суб'єктів, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Представники суб'єктів, які захищають права і свободи інших осіб, як і будь-які інші представники, діють в процесі від імені та за дорученням осіб, які надали їм відповідні повноваження. При цьому вони мають процесуальні права і обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права

закінчувати справу примиренням (ст. 45 ЦПК України). Особливість прокурора як представника дитини полягає не в праві, а в обов'язку представництва. А також, за Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року, прокурор повинен отримати підтвердження судом підстав для представництва інтересів дітей в цивільному судочинстві.

7. Аналіз чинного законодавства та різних наукових підходів дозволяє сформулювати наступні висновки стосовно правового статусу прокурора як представника інтересів дітей в суді:

По-перше, представництво прокурора в процесі можливе у будь-якій справі й на всіх стадіях, починаючи з її порушення, тобто у випадках, визначених законом.

По-друге, представник у справі діє в межах наданих йому повноважень, тобто він має право: а) вчиняти від імені особи, яку представляє, всі процесуальні дії, крім передачі справи до третейського суду; б) повністю чи частково відмовитися від позовних вимог; в) змінювати предмет або підставу позову; г) укладати мирову угоду; д) передавати повноваження іншій особі (передоручати); е) оскаржувати рішення суду; є) подавати виконавчі листи до стягнення; ж) одержувати присуджене майно або гроші. Повноваження представника у справі на виконання кожної із зазначених дій повинні бути зазначені у виданій йому довіреності. Проте прокурор, який представляє в суді інтереси дітей, наділений усіма процесуальними правами й несе процесуальні обов'язки сторони, за винятком права укладати мирову угоду.

По-третє, прокурор здійснює представництво інтересів дітей в цивільному судочинстві від свого імені, тому жодних доручень на ведення справи йому не потрібно, окрім підтвердження судом підстав для представництва інтересів дітей.

По-четверте, прокурор зобов'язаний представляти інтереси дітей в цивільному судочинстві лише за наявності підстав, зазначених у законі, а саме якщо законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси дитини, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. Особливість прокурора як представника дитини в цивільному судочинстві полягає не в праві, а в обов'язку представництва.

8. На основі проаналізованих джерел можемо сказати, що на сьогодні інститут представництва прокуратурою інтересів дітей є ще недостатньо вивченим та систематизованим на законодавчому рівні. На сьогодні у науковій українській юридичній літературі не має єдиної точки зору серед науковців щодо визначення підстав представництва прокуратурою інтересів дітей в суді. Не дає відповіді на це питання і процесуальна юридична практика. Ми вважаємо, що прокуратура зобов'язана представляти інтереси дітей за власною ініціативою, або за ініціативою будь-якого заінтересованого суб'єкта правовідносин як то органів опіки та піклування, нотаріуса, інших державних органів та/або за ініціативою самої дитини.

Прогалиною законодавчого регулювання є відсутність у ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» підстав представництва прокуратурою інтересів громадян. На основі аналізу наукової літератури ми можемо визначити

наступні підстави представництва прокуратурою інтересів дітей в суді: 1) звернення дитини до прокуратури; 2) звернення до прокуратури державного органу з метою захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів дитини; 3) повідомлення в засобах масової інформації про порушення прав дитини; 4) безпосереднє виявлення прокурором порушеного права дитини.

Підставою представництва у суді інтересів дітей є їх відповідний юридичний стан - недосягнення повноліття, та додаткова умова - законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. При цьому під «неналежним захистом» варто також розуміти і поведінку представників, яка суперечить дійсним інтересам дитини.

У зв'язку із недостатнім правовим регулюванням підстав представництва прокуратурою інтересів дітей в суді Генеральній прокуратурі України необхідно на підзаконному рівні шляхом видання відповідних наказів детальніше врегулювати це питання з метою уникнення суперечностей, що виникають в юридичній науці та правозастосуванні.

9. На основі проаналізованої літератури та нормативно-правових актів, що регулюють питання представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві визначено такі основні напрями діяльності прокурорів з даного питання:

- захист порушених, невизнаних чи оспорених прав, свобод та інтересів дітей, що закріплені в Конституції України, міжнародних договорах, конвенціях і деклараціях, які ратифіковані у встановленому порядку та законах України, які неспроможні з будь-яких обставин самотійно його здійснити або реалізувати свої повноваження під час судового розгляду;

- сприяння судовим органам у здійсненні належного захисту прав дітей шляхом ухвалення законних та обґрунтованих рішень;

- своєчасне вжиття заходів прокурорського реагування у разі виявлення порушень прав, свобод та інтересів неповнолітніх.

10. З'ясовано, що на сьогодні немає єдиного підходу серед вчених та юристів-практиків як до визначення понять «процесуальна форма», «форми представництва прокурором», так і до класифікації форм представництва прокуратурою інтересів громадян у суді. Частково відповідь на це питання дає ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», яка містить форми представництва прокуратурою у суді. Наразі ми схилиємось до позиції, що під процесуальною формою необхідно розуміти сукупність встановлених або санкціонованих законом правил, що регламентують порядок здійснення правосуддя, діяльності кожного, хто бере участь у процесі.

На основі наукового аналізу позицій вчених та чинного законодавства вважаємо, що формами представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві є:

- досудове врегулювання спору;

- звернення до суду з позовом про захист порушених, невизнаних чи оспорених прав, свобод та інтересів дітей;
- участь у розгляді справ судами (як у випадку безпосереднього звернення прокурора з позовом, так і вступ у справу за власною ініціативою чи залучення його до справи за ініціативою суду);
- ініціювання та участь у перегляді незаконних судових рішень, що стосуються інтересів дітей;
- захист прав дітей під час виконання судових рішень.

11. Запропоновано вирішити проблему участі прокурора у справах про скасування усиновлення або визнання усиновлення недійсним, про позбавлення батьківських прав, про відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав, про визнання шлюбу недійсним, якщо захисту потребують права та інтереси дитини шляхом внесення змін і доповнень до відповідних норм Сімейного Кодексу України, в яких необхідно передбачити обов'язкову участь прокурора під час розгляду даних категорій справ.

12. Ювенальна юстиція – це комплексна система заходів, дій державних та недержавних органів, що спрямовані на вироблення особливого виду судочинства щодо неповнолітніх та комплексу різноманітних заходів (від виховних до реабілітаційних) для належного забезпечення прав та свобод дітей. Ювенальна юстиція повинна формуватися в нашій державі не тільки на основі вироблення спеціальних процесуальних норм розгляду справ про правопорушення, які вчинили неповнолітні, а й забезпечувати належне представництво дітей органами державної влади. В першу чергу це стосується прокурора, які повинні негайно виявляти порушення прав дітей, вживати відповідних заходів прокурорського реагування, особливо в справах, де діти виступають з вимогами захисту своїх прав.

Формування ювенальної юстиції в Україні повинно відбуватися не тільки на основі проблем розгляду справ про правопорушення, що вчинені неповнолітніми, а в комплексі, з врахуванням системи виховних та інших заходів, що спрямованні на адаптацію неповнолітніх до життя в суспільстві.

На основі аналізу основних наукових концепцій та законодавства нашої держави ми можемо стверджувати про необхідність включення представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві до системи ювенальної юстиції в Україні. Вказане твердження прямо впливає із цивільного процесуального, сімейного та інших галузей законодавства нашої держави та є тим правовим механізмом, що повинен забезпечувати захист порушених, невизнаних та оспорених прав дітей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Гіль Г.А. Розвиток інституту представництва прокуратурою інтересів дітей у суді. - // Вісник прокуратури. - 2011. - №10. - С. 49-54

2. Гиль Г.А. Підстави представництва прокуратурою інтересів дітей у суді // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України – 2011. - № 6 – С. 69-73

3. Г.А. Гиль Правовий статус прокурора як представника інтересів дітей в суді // Наука і правоохорона. – 2012. - №4. – С. 66-70

4. Терещук Г.А. Форми представництва прокуратурою інтересів дітей в суді/ Терещук Г.А.// Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».- 2013. – Випуск 22, Частина 2, том 3. – С.154-156

5. Терещук Г.А. Сутність представництва прокуратурою інтересів дітей в суді/ Терещук Г.А.// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету/ серія Юриспруденція - №6-2, том 2, 2013 – С. 41-43

Публікації в зарубіжних виданнях:

1. Терещук Г.А. "Правовой статус прокурора как представителя интересов детей в суде в отдельных гражданских делах"// Міжнародний науково-практичний правовий журнал "Закон и жизнь" Республіка Молдова. - Листопад 2013 – С. 197-202

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Терещук, Г. Правові форми представництва прокуратурою інтересів дітей у суді / Г. Терещук. -Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і аспірат. (14-15 трав. 2013 року): у 3-х т. Т. 1 / ред. І.Я. Коцан. - Луцьк : Східноєвропейський нац. ун-т імені Лесі Українки, 2013. - С .45-47

2. Гиль Г.А. Правовий статус прокурора як представника інтересів дітей в суді/ Гиль Г.А. //Актуальні питання реформування правової системи України.- Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.- Луцьк, 2011. – С. 172-175.

3. Гиль Г.А. Окремі питання визначення підстав представництва прокуратурою інтересів дітей в суді /Гиль Г.А.// Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень. – Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Луцьк, 2012. – С. 125-126.

4. Гиль Г.А. Проблеми правового статусу прокурора у цивільних справах про позбавлення батьківських прав /Гиль Г.А.// Право як ефективний суспільний регулятор. – Збірник всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів, 2012.- С. 19-21.

5. Гиль Г.А. До питання про сутність представництва прокуратурою інтересів дітей в суді/ Гиль Г.А.// Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства. – Збірник міжнародної науково-практичної конференції. – Харків, 2012. –С. 30-32.

6. Терещук Г.А. Проблеми правового регулювання визначення підстав представництва прокуратурою інтересів дітей в суді /Терещук Г.А.//Людина і закон: публічно-правовий вимір. - Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.- Одеса, 2012.- С. 91-94.

7. Терещук Г.А. Окремі питання визначення підстав представництва прокуратурою інтересів дітей в суді /Терещук Г.А./ Головні напрями систематизації та вдосконалення законодавства України. – Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, 2012. – С. 96-98.

АНОТАЦІЇ

Терещук Г.А. Представництво прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. – Національна академія прокуратури України. – Київ, 2015.

Дисертацію присвячено дослідженню комплексу теоретичних і практичних питань представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві. У роботі аналізується стан наукових досліджень проблеми представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві, розкривається поняття та сутність представництва прокуратурою інтересів дітей в суді та правового статусу прокурора як представника інтересів дітей в суді.

У роботі проаналізовано загальнотеоретичні, історичні та порівняльно-правові аспекти представництва прокуратурою інтересів дітей в цивільному судочинстві. Досліджено виникнення та розвиток інституту представництва прокуратурою інтересів дітей в юридичній науці та законодавстві.

Приділено увагу поняттю та сутності представництва прокуратурою інтересів дітей в суді, розглянуто особливості правового статусу прокурора як представника інтересів дітей в суді. Визначено підстави представництва прокуратурою інтересів дітей в суді. Розглянуто форми представництва прокуратурою інтересів дітей в суді.

Окремий розділ в роботі присвячено перспективам розвитку інституту представництва прокуратурою інтересів дітей в Україні, у якому розглянуто тенденції та перспективи розвитку інституту представництва в суді інтересів дітей, що не є громадянами України і перспективи запровадження інституту представництва прокуратурою інтересів дітей в системі ювенальної юстиції.

Ключові слова: прокурор, інтерес, діти, правовий статус, судочинство, ювенальна юстиція.

АННОТАЦИЯ

Терещук Г.А. Представительство прокуратурой интересов детей в гражданском судопроизводстве. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.10 - судоустройство; прокуратура и адвокатура. - Национальная академия прокуратуры Украины. - Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию комплекса теоретических и практических вопросов представительства прокуратурой интересов детей в гражданском судопроизводстве. В работе анализируется состояние научных

исследований проблемы представительства прокуратурой интересов детей в гражданском судопроизводстве, раскрывается понятие и сущность представительства прокуратурой интересов детей в суде и правового статуса прокурора как представителя интересов детей в суде.

Исследуется возникновение и развитие института представительства прокуратурой интересов детей в юридической науке и законодательстве.

Рассмотрены особенности норм Гражданского процессуального кодекса УССР (30 июля в 1924 году) и Гражданского процессуального кодекса Украины (в редакции от 18 июля 1963 года), который отводил прокурору значительную роль в процессе (статьи 118-120). Проведено аналитический обзор постсоветского периода развития института прокуратуры в Украине: принятие Верховной Радой УССР Декларации о государственном суверенитете Украины (24 августа 1991), Закона Украины «О прокуратуре Украины» (5 ноября 1991 г.), особенности судебной реформы 90-х годов в Украине и принятия Конституции Украины 1996 года и т.п.

Проведено аналитический обзор постсоветского периода развития института прокуратуры в Украине: принятие Верховной Радой УССР Декларации о государственном суверенитете Украины (24 августа 1991), Закона Украины «О прокуратуре Украины» (5 ноября 1991 г.), особенности судебной реформы 90-х годов в Украине и принятия Конституции Украины 1996 года и тому подобное. Последствия так называемой малой судебной реформы (2001 г.).

Проанализированы институт представительства прокурора в Гражданском процессуальном кодексе Украины от 18 марта 2004 и в Законе Украины «О прокуратуре» от 14 октября 2014 года.

В работе раскрывается понятие и сущность представительства прокуратурой интересов детей в суде, отмечается выяснении правовой природы «представительства» именно в аспекте прокурорской деятельности.

Раскрыты дискуссионные вопросы как о принадлежности прокурора при осуществлении им функции защиты прав и интересов государства и гражданина в суде в категории судебных представителей, так и самого института судебного представительства. Выделены признаки представительства прокуратурой интересов детей в суде. Проанализированы особенности категории интереса детей.

При исследовании правового статуса прокурора как представителя интересов детей в суде рассматривается возможность осуществления прокурором соответствующих процессуальных действий от имени и в интересах представляемого лица в качестве законного представителя. Проанализированы статус прокурора как лица, участвующего в деле. Сформулировано понятие правового статуса прокурора.

Автором, на основе достижений отечественной науки, с учетом действующего законодательства Украины и практики его применения определены правовые основания представительства прокуратурой интересов детей в суде и сформулировано собственное видение решения этой проблемы.

В работе исследуются научные подходы относительно значения, содержания и юридической классификации форм представительства.

Рассматриваются особенности участие прокурора в исполнительном производстве в случае осуществления представительства интересов ребенка в суде и открытии исполнительного производства на основании исполнительного документа по его заявлению.

На основе теоретико-правового исследования рассматриваются и прогнозируются тенденции и перспективы развития института представительства в суде интересов детей, не являющихся гражданами Украины.

Освещая вопросы перспектив внедрения представительства прокуратурой интересов детей в суде, исследована проблема внедрения в рамках ювенальной юстиции института представительства детей прокурорами в гражданском судопроизводстве

Ключевые слова: прокурор, интерес, дети, правовой статус, судопроизводство, ювенальная юстиция.

SUMMARY

Tereshchuk G.A. Representing the interests of children by Prosecutor in civil proceedings. - Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.10 - Judiciary; prosecution and advocacy. - National Prosecution Academy of Ukraine. – Kyiv, 2015.

Thesis deals with the theoretical and practical issues of representation Prosecutor interests of children in civil proceedings. The paper analyzes the state of research problems Prosecutor representation for children in civil proceedings, revealed the concept and nature of the prosecution offices children's interests in court and legal status of the prosecutor as representing the interests of children in court.

The paper analyzes the general theoretical, historical and comparative legal aspects Prosecutor representation for children in civil proceedings. Investigated the origin and development of the institute prosecution offices children's interests in legal science and law.

Attention is paid to the concept and nature of the prosecution offices children's interests in court, the peculiarities of the legal status of the prosecutor as representing the interests of children in court. Defined grounds prosecution offices children's interests in court. Prosecutor considered forms of representation for children in court.

A separate section is devoted in the development prospects of the institute prosecution representation for children in the Ukraine, where the tendencies and prospects of development of the institution of representation in court interests of children who are not citizens of Ukraine and prospects of introduction of the Prosecutor representation for children in the juvenile justice system.

Keywords: Attorney, interest, children, legal status, justice, juvenile justice..